

Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ПІДГОТОВКА ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ВІД МИНУЛОГО ДО СЬОГОДЕННЯ

Монографія

За загальною редакцією
доктора педагогічних наук, професора
Г. Ф. ПОНОМАРЬОВОЇ

Харків
2018

УДК 378.011.3-051:373.24]:001.8(091)(02.064)

П 32

*Рекомендовано до друку вченою радою
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(Протокол № 6 від 17.01.2018 р.)*

Рецензенти

М. В. Роганова – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики дошкільної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

О. В. Лобова – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної і початкової освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

П 32 **Підготовка вихователів закладів дошкільної освіти від минулого до сьогодні** : монографія / І. В. Аפרелєва, А. І. Чаговець, Х. А. Шапаренко, А. І. Харківська, В. В. Яценко ; за заг. ред. : Г. Ф. Пономарьової ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. – Харків, 2018. – 334 с.

У роботі висвітлено історичні концептуальні основи, науково-методологічні засади, сутність і досвід підготовки кадрів для дошкільної освіти. Визначено змістовні домінуючі підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в контексті принципів доступності, людяності та дитиноцентризму. Обґрунтовано роль дитиноцентризму в педагогічному проектуванні під час роботи з дітьми дошкільного віку. Розглянуто та проаналізовано дитиноцентристську освітньо-виховну модель, що зорієнтована на повноцінний гармонійний творчий розвиток дитини.

Монографія розрахована на студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів, викладачів вищої школи.

УДК 378.011.3-051:373.24]:001.8(091)(02.064)

© Пономарьова Г. Ф., Аפרелєва І. В.,
Чаговець А. І., Шапаренко Х. А.,
Харківська А. І., Яценко В. В., 2018

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЯК ІСТОРИЧНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	10
1.1. Історіографія становлення та розвитку дошкільного виховання в Україні.....	10
1.2. Соціально-економічні, політичні, культурно-освітні передумови становлення дошкільного виховання в Україні у 20–30-ті роки XX століття.....	40
1.3. Передумови становлення системи підготовки дошкільних працівників до професійної діяльності.....	67
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ДОСТУПНОСТІ, ЛЮДИНО ТА ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ У ДОШКІЛЬНОМУ ВИХОВАННІ	97
2.1. Доступність до дошкільного виховання в Україні у 20-ті роки XX століття.....	97
2.2. Реалізація принципів доступності, людино та дитиноцентризму у дошкільному вихованні в Україні у 30-ті роки XX століття.....	127
2.3. Принципи доступності, людино та дитиноцентризму в сучасному дошкільному вихованні як науково-педагогічна проблема.....	158
РОЗДІЛ 3. ЕТАПИ ТА ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДОШКІЛЬНОГО ПРОФІЛЮ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ (КІНЕЦЬ ХІХ СТОЛІТТЯ – 1941 РІК)	176
3.1. Становлення системи підготовки дошкільних працівників до професійної діяльності (початок XX століття – 1917 рік).....	176

3.2. Подальший розвиток системи підготовки дошкільних працівників до професійної діяльності після Жовтневої революції (1917 рік – 1930-ті роки).....	193
3.3. Розвиток системи підготовки дошкільних працівників до професійної діяльності у довоєнні часи (1930-ті роки – 1941 рік).....	230
РОЗДІЛ 4. ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ДЛЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЛЮДИНО ТА ДИТИНОЦЕНТРИСТСЬКОГО ПІДХОДІВ.....	244
4.1 Розвиток системи підготовки педагогічних кадрів дошкільного профілю в контексті дитиноцентристської освітньо-виховної моделі в сучасній освіті.....	244
4.2. Творче використання педагогічно цінного досвіду в сучасній системі підготовки педагогічних кадрів для дошкільної освіти на засадах людино та дитиноцентризму.....	260
ПІСЛЯМОВА.....	286
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	291
ДОДАТКИ.....	308

ПЕРЕДМОВА

На сучасному етапі розвитку людства професійна підготовка як чинник соціального зростання особистості набуває статусу державної значущості, що дедалі більше розглядається як інструмент формування громадянського суспільства шляхом створення соціального капіталу на регіональному й загальнодержавному рівнях. Тому великого значення набуває історичний досвід становлення системи підготовки в галузі дошкільної освіти, який має бути представлений не як вивчення окремих фактів підготовки дошкільних кадрів до професійної діяльності, а як віддзеркалення специфіки суспільних відносин у межах конкретної історичної епохи, що впливають на соціалізацію особистості.

Гуманізм суспільних відносин, одним із виявів якого є професійна підготовка, що реалізується в різних формах, визначається не лише рівнем суспільного виробництва та економічним процвітанням держави, а й рівнем громадської свідомості та культури соціуму. Саме тому проблема підготовки кадрів для дошкільної освіти в історії вітчизняної педагогічної думки (початок ХХ століття – 1941 рік) пов'язана не тільки з розвитком суспільних виробничих сил, а й зі зрушеннями в суспільній свідомості.

На сьогодні в контексті реформування освітньої системи в Україні особливого значення набуває активізація державної політики у сфері розвитку закладів освіти всіх типів, оновлення змісту їхньої діяльності, запровадження інноваційних технологій організації освітнього процесу, його науково-методичне забезпечення, поліпшення роботи з педагогічними кадрами тощо.

Відповідно зростають вимоги до професійної підготовки фахівців будь-якого профілю взагалі та майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти зокрема, оскільки саме вони мають забезпечувати гармонійний розвиток дітей, створюючи міцні основи для їхнього подальшого навчання та виховання.

Дошкільна освіта є важливою сферою реалізації прав людини, забезпечуючи рівні можливості в отриманні якісної освіти. В Україні дошкільна

освіта є первинною складовою системи освіти. Держава визнає її пріоритетну роль і створює належні умови для здобуття.

Проте сьогодні виникає низка проблем, пов'язаних насамперед із соціально-економічними чинниками, а також демографічною ситуацією. Динаміка народжуваності дітей в Україні потребує інтенсивнішого розвитку мережі дитячих садків. Однак складний соціально-економічний стан країни не дає змоги охопити всіх дітей мережею ЗДО. Таким чином, навіть позитивна динаміка зростання кількості цих закладів сьогодні не відповідає реальним потребам українців.

Основні напрями та вимоги до сучасної організації професійної підготовки майбутніх фахівців із дошкільної освіти базуються на провідних положеннях Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про вищу освіту», Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), Національної доктрини розвитку освіти України, галузевого стандарту вищої освіти України, нормативних документів Міністерства освіти і науки України.

Із огляду на це важливого значення набуває вивчення історичного досвіду підготовки кадрів дошкільної освіти, що становить підґрунтя для визначення перспектив його творчого впровадження в сучасних умовах.

У 90-х рр. XX ст. після ліквідації СРСР актуальними стали традиційні для попередніх років методи та форми підготовки кадрів дошкільного профілю в Україні, зокрема підвищився інтерес до дитиноцентристських методик виховання, що сприяло відродженню інтересу до історії питання. Це зумовило зростання уваги фахівців до періоду початку XX ст. – 1941 р., який характеризувався прискороною модернізацією багатьох сфер життя, підвищеною активністю громадськості, розвитком усіх галузей системи освіти.

Вивчення проблеми підготовки кадрів дошкільного профілю в освітянській галузі на початку XX ст. – до 1941 р. в Україні дає можливість ознайомитися з різноманітною діяльністю громадських організацій, спікунських рад, меценатів, товариств, становленням системи підготовки

до професійної діяльності в галузі освіти. Аналіз історичних фактів, законодавчих актів і державних документів дозволяє створити цілісне уявлення про вирішення питань професійної підготовки дошкільних працівників, її особливостей і тенденцій, форм і методів зазначеного періоду.

У площині соціально-педагогічної науки підготовка є соціально-педагогічним явищем (процесом, діяльністю), а також провідником самовдосконалення особистості, її освіти й професійного становлення та зростання.

Проблема підготовки педагогічних кадрів в Україні взагалі та дошкільного профілю зокрема, була предметом досліджень багатьох науковців, серед яких: Л. Артемова, В. Берека, А. Богущ, Н. Дем'яненко, Н. Лисенко, К. Лисяк, З. Нагачевська, Л. Онофрійчук, Л. Пісоцька, Л. Покроєва, С. Попиченко, І. Прудченко, Г. Пустовіт, Г. Реґо, Л. Редькіна, Т. Слободянюк, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, І. Улюкаєва, А. Чаговець, Л. Штефан, М. Ярмаченко та інші.

Проблематику розвитку системи дошкільця в Україні досліджували С. Артемова, Т. Пантюк, Т. Поніманська, І. Улюкаєва, М. Ярмаченко та інші.

У ХХ–ХХІ ст. дослідженням підготовки майбутніх працівників дошкільних установ до професійної діяльності займалися такі науковці: З. Гладун, О. Караваєв, С. Мірошник, Я. Радич, І. Солоненко, Н. Солоненко, О. Чумаченко, Ф. Щербак та інші.

Важливе значення для розвитку ідей підготовки кадрів дошкільної освіти мають думки К. Ануфрієва, Б. Бруханівського, П. Ганзена, С. Гогеля, Е. Дерюжінського, О. Ейсмонта, Н. Маклакова, С. Рачинського, С. Роговського, Г. Смирнова-Платонова та інших.

Проте, попри всієї варіативності й багатогранності висвітлення науковцями проблеми підготовки майбутніх педагогів до різних форм професійної діяльності в галузі дошкільної освіти досі залишаються недостатньо вивченими питання фахової освіти майбутніх вихователів ЗДО в контексті доступності, людино та дитиноцентризму.

Теоретичне осмислення тенденцій розвитку сучасної освіти й аналіз підготовки кадрів дошкільної освіти в педагогічних ЗВО дозволили виявити низку протиріч між:

- глибокими теоретичними наробками щодо сутності, шляхів, форм і методів підготовки дошкільних працівників до професійної діяльності й недостатнім їх використанням у сучасному освітньому процесі;
- накопиченим досвідом підготовки дошкільних працівників до професійної діяльності й відсутністю його узагальнення з метою критичної оцінки й застосування в сучасних умовах;
- постійним підвищенням вимог до дошкільних працівників, їх підготовки, професійних та особистісних якостей і недостатньою увагою науковців до визначення й подальшого використання кращих форм і методів підготовки дошкільних працівників до професійної діяльності, представлених попереднім досвідом.

Наведені протиріччя потребують комплексного вирішення. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є вивчення історичної спадщини, адже в Україні вже була подібна ситуація, коли країна, спустошена громадянською війною, намагалася відбудувати систему освіти, приділяючи велику увагу дошкільному вихованню. На початку ХХ ст. – до 1941 р. формувалися теоретичні, організаційні та методичні основи функціонування концепції дошкільного виховання, яка розглядалася як початкова ланка системи народної освіти. На основі принципів доступності, людино та дитиноцентризму вона забезпечувала всебічний і гармонійний розвиток дошкільників.

Таким чином, у площині соціально-педагогічної науки підготовка кадрів дошкільної освіти є соціально-педагогічним явищем (процесом, діяльністю), а також провідником самовдосконалення особистості, її освіти й професійного становлення та зростання. І, відповідно, рівень фахової підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти безпосередньо впливає на ефективність співпраці з малечою, формуючи творчу особистість кожної дитини. Тому високий рівень є основою для успішної професійної діяльності педагога дошкільника.